

[0353] IT DIALEKT FAN SKRAERD YN DE EARSTE HELTE
FAN DE FOARIGE IEU

Nou't M.F. de Jong en ik it hânskrift fan 'e Skraerder fêdokter B. B. Haagsma út 1849 útjown hawwe mei in ynlieding en oantekeningen, wol ik hjir yngean op inkelde opmerklike wurden en dialektyske eigenaerdichheden yn Haagsma syn tekst. It is net it doel en jow in forgeliking mei de tael fan Gysbert Japiks of oaren út deselde hoeke, mar ús biheind oersjoch kin dêr wol hwat in útgongspunt foar jaen. Alderearst inkelde wurden:

1. *Vijwer* (*fiver*, *koarts*).

Vijwer is in nijsgjirrich wurd dat wy allinne yn it Frysk fan Haagsma fine, tominsten as wy ús ta it Nijfrysk biheine. Haagsma hat it yn rigel 68 en 76. It wurd is nou net mear bikend, oars soene wy it wol as *fīwer* of *fīver* skriuwe. De *w* fine wy by Haagsma ek noch yn *knewels* (twaris yn rigel 19), *dywel* (ek 19) en meastal yn *lewer*, mar soms skriuwt er *lever*. Hy brûkt *vijwer* twaris, oars soe men tinke kinne dat er him forsinde, doe't er it wurd opskreau. It wurdboekapparaet fan 'e Fryske Akademy hat it wurd net. Ik wol de mooglikheit net útslute dat it ek foar Haagsma net in gewoan wurd wie, mar dat er it as in fakterm brûkte, dy't er ris fan in kollega heard hie. It moat itselde wurd wêze as it Ingelske *fever*, Aldingelsk *fefer*, Middelned. *fever*, dial. Nederl. *fieber*, Eastfrysk *fêber*, Heechdútsk *Fieber*, Middelnederd. *vever*, dy't allegearre op it Latynske *febris* 'koarts' weromgeane: sjoch Verdam, *Mnl. Wb.* ûnder *feber*, Kluge-Mitzka, *Etymolog. Wb. der deutschen Sprache*, ûnder *Fieber* en it Eastfryske wurdboek fan Ten Doornkaat Koolman.

2. *Trudse* (*droes*).

Haagsma jowt *trudse* twaris: yn rigel 62 en 77. It *Friesch Wb.* fan W. Dykstra neamt it ûnder *troes*, *trûs*: "Grouw en omstreken ook wel *trudze*", wierskynlik om't dy foarm foarkomt yn 'e *Rimen en Teltsjes* (Oan Eolus) en it *Lexicon Frisicum*, ûnder *droes*: 753. Foar Warkum jowt it *Friesch Wb.*: *troaze*. Fierder hat it ek *kweatrûs* en *kweatrudze* foar de „kwade droes". De foarm *trudze*, dy't nou hast net mear foarkomt, wie eartiids net ta de omkriten fan Grou biheind: Haagsma brûkte de foarm en ek dr. J. Botke hat dy yn syn hânskriften, al is syn lokalisearring net alhiel dúdlik: *Droes* (by hynders) - *trudze*, *droes* (Rottefalle; Dokk. Wâlden), *droes* (Hynlj.). It dier is dan *trudzich*, *troezich* (Dokk. Wâlden). Sjoch syn hânskrift Botke, Paard V, 191 op de wurdboekôfdieling fan 'e Fryske Akademy ¹.

Halbertsma neamt yn syn *Lexicon* 753: *thrûdze* de echte Fryske foarm en

1 Graech wol ik hjir myn tank utsprekke oan jfr. B. Fokkema en dhr. D.A. Tamminga fan 'e wurdboekôfdieling fan 'e Fryske Akademy foar har oanwizingen. Ek prof. dr. Jac. Jansen tankje ik foar syn help en allyksa de dielnimmers oan it Fryske wurkkolleezje to Utert yn 1967, doe't Haagsma syn brief bistudearre waerd: jfr. G.I. Jellema, jfr. T.J. Wielenga, G.E. Miedema-Zeinstra en de hearen M.F. de Jong, S. Klazinga en R.D. Terwisscha van Scheltinga.

wiist sûnder mear op it Stedfryske *droes*, dat nou langer hast de gewoane Fryske foarm wurden is, al liket *trudze* noch net alhiel útstoarn to wêzen. De foarm mei *t-* is yndie Frysker: forgelykje Ned. *droes*, Dútsk *Druse* (en ek *Drüse* = klier) en fierder bygelyks: *tank* (N. *dank*), *tekken* (N. *deken*), *terp* (N. *dorp*), *tin* (N. *dun*), *tomme* (N. *duim*), *troch* (N. *door*), *tsjok* (N. *dik*). Ik forwiis fierder nei de etymologyske wurdboeken fan it Nederlânsk (Franck-van Wijk-van Haeringen en J. de Vries), it Dútsk (Kluge-Mitzka, ûnder *Drüse*), en it Ingelsk (it âlde van Skeat en it nije fan C.T. Onions, *The Oxford Dictionary of English Etymology*, Oxford 1966, ûnder *thrush* 2).

3. *Wræesse* (*wrêze*, *weaze*, *slokterm*).

Lykas *vijwer*, *fiver* foar 'koarts' is ek *wæesse* foar 'slokterm' in foarm dy't wy allinne by Haagsma foun hawwe. Dat er it wurd twaris brûkt, slút twifel oan 'e foarm út, ek al is de stavering net alhiel gelyk yn beide gefallen: *wræze-* (r. 113) en *wræesse* (r. 115). Likegoed bliuwt de foarm fan it wurd in probleem, dêr't wy allinne inkelde opmerkingen oer meitsje, dy't oaren faeks fierder bringe kinne. Men soe tinke kinne oan mooglik forbân mei it Eastnederlânske en Nederdútske *wressem*, *vressem* "gezwel, zwelling" (dat lykwols ek wol yn forbân brocht is mei *wreed*)¹. Lykas de metathesisfoarm *gers* nêst Ned. *gras* stiet en *terskje* nêst Dútsk *dreschen*, sa soe men *weaze* (slokterm) werombringe kinne ta *wearze*, *werze* en dat as in metathesisfoarm sjen kinne nêst *wræze*.

Dy forklearring binne inkelde biswieren tsjin: *wearze* (wjeraksel) wol men graech forklearje yn forbân mei Ned. *wars*, Goatysk *wairs* en Ing. *worse*, wylst *weaze* (slokterm) forbân hâlde kin mei it Aldfryske *wâsanda* (strôt), Aldingelsk *wâsend*, Aldsaksysk *wâsend(i)*. J.J. Hof hat yn syn oanfollingen op it *Friesch Wb.* fan W. Dykstra (opnommen yn it wurdboekapparaet fan 'e Fryske Akademy) al op dy biswieren wiisd, mar hy kaem der ek net út. Hy frege him ôf oft it twadde foarbyld fan it *Friesch Wb.* ûnder *wearze* (= wjeraksel) net ûnder *weaze* (= slokterm) stean moast. It is in foarbyld út de *Rimen en Teltsjes*: „Jimme kinne bigripe, ho't my de wearze dêr fen stiek". W. Dykstra forwiist hjir nei de twadde printinge. Op de Fryske ôfdieling fan it Aldgermaensk ynstitút oan de universiteit to Utert is dy printinge net oanwêzich, mar al de earste en de tredde en dy hawwe hjir: *wæze* en dat stiet ek yn 'e earste printinge fan 'e tekst dêr't dit út oanhelle is: *De treemter* fan 1836 (s. 20). W. Dykstra hat dat dus omstavere yn *wearze*, wylst de Halbertsma's it wurd blykber as "slokterm" opfetten. Miskien meie of moatte wy dat wurd foar slokterm ek sjen yn in oanhael út in tekst fan D.H. Kiestra yn *De Nije Moarn* fan 1927, s. 11, dêr't neffens it wurdboekapparaet fan de Fryske Akademy stiet: "de bûtensteander

1 C. Stapelkamp, *Vressem - vreissem*, Tsch.v.Ned.T.en L., Leiden, 68, 1951, s. 68-73. - J.H. van Lessen, *De etymologie van wrevel, wreef en wressem*, yn itselde Ts. 70, 1952, s. 81-99. - K. Heeroma, *Vressem*, Driemaandel. Bladen 13, 1961, s. 1-8. - W. Foerste, *Wressem*, ibidem, s. 36-37. - By de mooglikheit fan metathesis: twaris *wr-* yn it wurd *wræze* nêst *wearze*, *weaze*, soe men tinke kinne oan it Aldfryske *green*, dat lykwols mar ienris foarkomt foar: *geern(e)*, *gerne*, *jerne*. De útjower frege him hjirby ôf: "metathesis of skriuwflater?". Sjoch: W.J. Buma, *Aldfryske houlikstaspraken*, Assen 1957, Wurdboek, s.v. *gerne*. - Forgelykje foar Frysk *weaze*: Ingelsk *weasand*, yn : C.T. Onions, *The Oxford Dictionary of English Etymology*, Oxford 1966.

dy't dit allegear sjucht, slacht de wearze nei it hert", in tapaslike tekst as men dy net al to letterlik nimt.

4. *De a-lûden.*

Nei dizze opmerkingen oer trije nijsgjirrige wurden út Haagsma syn brief oan Halbertsma wol ik inkelde dialekteigenaerdichheden neigean en dêrom bisykje ik om hwat in oersjoch to jaen fan groepen lûden. Ik forwiis hjirby nei de *Dialect-atlas van Friesland* fan K. Boelens en G. van der Woude dy't yn 1955 forskynd is en nei de stúdzjes fan J.J. Hof, yn it bisûnder syn *Friesche dialectgeographie* fan 1933, mar ek dy yn *De Pompeblêdden*, jiergong 19 en 20 (1948-1949). De *Taetatlas fan de Wâlden* fan K. Fokkema en J.J. Spahr van der Hoek (Assen 1967) hoech ik mar inkeld ris nei to forwizen. As ôfkoartingen foar dy wurden brûk ik: BvdW (= Boelens-van der Woude), Hof (= Hof, *Friesche Dialectgeographie*), Hof, *Pomp.* (= Hof, *De Pompeblêdden*) en FoSp. (= Fokkema-Spaher van der Hoek). By elke groep jow ik in oantal foarbylden út Haagsma syn tekst, sûnder it folsleine materiaal oan to heljen.

It lange *a*-lûd: *twa* (r. 2), *gewaar* (5), *kakebien*(18, 23), *maage* (37). It koarte lûd: *van* (1), *hart*, *polsslach* (5), *wat* (7), *hals* (8), *vlanen* (9), *achter*, *gat* (10). Nêst *noastergatten* (17) fine wy *njostergotten* (22) en nêst *geswal* (101): *opzwollen* (103) en *zwolling* (105). Haagsma stavere dus (ûnder ynfloed fan it Nederlânsk?) meastal *a*, ek al spriek er in koart *o*-lûd. Is *geswal* faeks mei in *a* skreaun om't er *zalle* (90) mei in *o* útspraek? It gebiet mei *solle* (= sille) leit nou bisuden Boalsert en Snits (Hof, 121). Mar *halvliezen* (35) mei syn *a* bliuwt frjemd, nêst *-holle* (16, 21), wylst *galle-* (56, 61), *alle* (59), *valle* (71) ensafh. hieltyd in *a* hawwe, dy't dochs wol as in *o* útsprutsen waerd. Foar *ha* = *hæ* en *maitzen* sjoch hjirnei ûnder 5. Foar *au* sjoch by 11.

5. *De e-lûden.*

De koarte *e/æ*: *sjen*, *ken* (3), *net* (4, 69, 74, 124) nêst *næt* (89), *het* (6, 11, 13, 19), *kjetten* (27), *vergætten* *hæ* (29), *hjæ* (30), *hæ* (70, 107) nêst *ik ... ha* (91), *-zækje* (56) nest *zek* (94, 97, 99, 102), *æk* (83) nest *ik* (72, 131). Neffens Hof 155 hie hast hiele Westergoa *ik*: allinne Hynljippen en in hoeke by Berltsum (yn oansluting by it noardeasten fan Fryslân) hiene noch *ek*. Neffens BvdW 26 is *ek* lykwols ek yn Westergoa hiel gewoan wurden, al komt *ik* noch genôch foar. Wy sille hjir miskien mei ynfloed fan de skriuwtael rekkenje moatte en faeks ek mei in ûnbiwust ôfstân nimmen fan it pronomen *ik*. Hof miende dat *ik* opkrong, mar dat strykt net mei BvdW.

De *ei* spriek Haagsma blykber net as *ai* út: hy makke ûnderskie tusken *maitzen* (66) en *meitze* (33, 52, 64) en skreau ek *my-* (15) nêst *mei* (35) en *meij* (36, 48), *tryje* (39) en *treije* (48), *kej*, *keij* (122, 133).

De *ê/ea*: *ræeg* (9), *slæet* (11), *smeerschijne* (12), *æeren* (15), *eæren* (20), *æg*(16, 17), *eæg-* (21, 22) en *eag-* (22), *dæ* (46, 126), *veast* (48) en *væest* (114), *blæden* (114) en *blædden* (124), *wæsse* (94), *læeg* (110), *wræze-* (113), *wræesse* (115), *gæene* (115), *æesterm* (121), *(-)heer* (90, 129), *leerd* (91, 92), *meer* (127). As wy dy foarmen forgelykje mei de tsjintwurdige útspraek yn *rêch*, *fêst*, *blêdden*, *lêch* en de útspraek fan *each* as *êch*, dy't nou noch boppe Ljouwert biwarre is

neffens Hof 47, dan moatte wy oannimme dat ek yn 'e oare wurden dy't Haagsma mei itselde teken stavere, in tige iepen *ê*-eftich lûd of twalûd útsprutsen waerd, sels *æeren*, ek al hat dat nou deselde útspraak as *hear* en *mear*, dy't Haagsma mei in *ee* werjoech, mooglik ûnder Nederlânske staveringsynfloed. Opmerklik is ek dat Haagsma net de foarm *rich* foar *rêch* hat, dy't nou neffens Hof 188 de foarm fan de westkust is. De isoglosse rint oer Skraerd.

De *ee* brûkte Haagsma net allinne yn boppesteande foarmen dy't ek Nederlânsk binne, mar wy fine dy ek yn *de(e)len* (2, 6), *begrepen* (7), *knewels* (2x yn 19), *lewer* (37, 48, 49, 50, 56, 82) nêst *lever* (58, 65), *hele* (50, 55), *heel* (79), *breed* (130). De *ee*-staving yn *delen* en *hele* strykt mei de útspraak fan it westen en fan it grêtste part fan Fryslân: neffens Hof 188 hawwe allinne Hynljippen en de noardlike Wâlden (foar in part) *diele*, *hiele*.

6. De i.

De *i* komt by Haagsma minder mear foar yn: *utwindig* (1), *midden* (6), *ribben* (9), *sisse* (12), *binne* (12, 14), *binnen* (13), *lippen* (18), *kin* (subst. 18), mar: *ken* (3, 4 = 3de pers. iental) = *kin* (93), *enkele* (18); *in* (2) kin wêze: in (art.), en (konj.) en yn (prep.). Yn *witte* (69) hat Haagsma in foarm dy't neffens Hof 52 en BvdW 133 yn it noardwesten fan Fryslân thús heart, de omkriten fan Boalsert ynbigrepen. Foar *ik* (72, 131) nêst *æk* (83) sjoch hjirfoar ûnder 5: de *e*-lûden.

7. De u en de eu.

It koarte *u*-lûd hat Haagsma lykas wy wol yn: *bued* (18), *milruft* (37), *middelrueft* (47), *grutte* (38, 71, 72, 73) nest *gruette* (58), dat wol in twalûd hawwe kin, mar it koarte lûd hie er grif yn *tusschen* (45), *trudse* (62, 77), *bult(en)* (63, 97), *hud(digheid)* (85, 101, 126), *zuchte* (86), *lucht* (99). Frjemd is *wjorre* foar *wurde*, *wurre*: sjoch ûnder 11, de *o*-lûden. Neffens Hof, *Pomp.* 20, 1949, s. 9 is *wurre* de foarm fan it noarden en westen en hiene de Wâlden en de Súdeasthoeke (Lemsterlân, Haskerlân, Doanjewarstal) de *d* biwarre. Mar neffens BvdW 39 is de *d* allinne biwarre yn Bitgum en bisuden de isoglosse Molkwar, Wâldsein, Langwar, Aldehaske, De Gordyk.

In *eu*-lûd of - twalûd waerd wol útsprutsen (bihalven miskien yn *gruette*: sjoch hjirboppe) yn: *heupen* (10), *plueres* (43, 72: mooglik mei in *ú*-lûd, sjoch ûnder 9 fierderop) nêst *plores* (68), *buelg* (83), *breuken* (93).

8. De y-lûden.

It koarte lûd fine wy yn: *in* (2), *ziekje* (3), *-schijne*, *dij* (12), *lietze* (38) ensafh. It twalûd yn: *ieren*, *swier* (14), *-bien* (17, 18), *-vliezen*, *fliezen* (35, 40) nêst *-vlues*, *vluezen*: sjoch de *ú*-lûden ûnder 9. It is net ûnmooglik dat de *ie* yn *fliezen* op Nederl. ynfloed weromgiet en koart útsprutsen waerd. It lange lûd hie Haagsma grif yn *hienzer* (mei nasalearring: sjoch hjiroer ûnder (13), *liaf* (9) nêst *lief* (109, 110), *dywel* (19), *tied* (30), *vijwer* (68, 76: sjoch hjirfoar ûnder 1).

9. De ú-lûden.

It koarte lûd spriek Haagsma wol yn *ruinen* (9), *kruus* (10), *uitlisse* (30) en

utlisse (111), *rudde* (62). It twalûd yn: *-vlues* (42, 46), *vluezen* (103) nêst *fliezen* (sjoch ûnder 8 hjirboppe), miskien ek yn *plueres* (sjoch ûnder 7 by *eu*). It lange lûd: *zuiverd* (57).

10. De û-lûden.

It koarte lûd: *hoe* (6), *koegels* (27), *boek* (33), *bjoeten* (41), *broeke* (89), *moetze* (112, 114), *droegget* (123). It twalûd: *oeren* (9), *boer(en)* (19, 90), *-koeilen* (16) nest *koelen* (21), *zoe* (29), *bloed* (44, 57, 59, 61 ensfh.), *goed* (55). It lange lûd: *hoed* (63)?

De staveringen *bjoeten* en *koeilen* jowe net folle hâldfêst oangeande de bidoelde útspraak. By *-koeilen* kin men tinke oan it twalûd [u.ə] dat Hof 251 opjowt foar Hynljippen, foar in gebiet om Boalsert hinne, dêr't ek Skraerd ûnder falt en oan inkelde oare plakken oan 'e rânne fan 'e Súdwesthoeke: hjir hat men wol in [ui], dy't jin *boeytte* en *oeyt* fan Gysbert Japiks yn it sin bringt (Hof 260).

11. De o-lûden.

It koarte [o]- of [ɔ]-lûd hie Haagsma wol yn: *zokke* (3), *of*, *ontleding* (4), *onderziekje*, *polsslach* (5), *volle* (6), *kop*, *schoft* (8), *tjok* (12), mar dat wie grif ek it gefal yn: *hals* (8), *gat* (10,11), *halvliezen* (35), *zalle* (90) en *geswal* (101). Sjoch hjirfoar ûnder 4: de a-lûden. It frjemde *wjorre* (5, 79, 122) sil dochs wol in palatael lûd, likernôch lykas yn *wurre*, *wurde* hawn hawwe? Oer de ynterfokalyske *r*: ûnder 7, by de *u*. Foar *bjorst* (8) sjoch hjirnei ûnder 12.

Yn *zon* (33) en *ronom* (103) hie Haagsma blykber net it nauwe û-lûd dat it grêtste part fan Fryslân neffens BvdW 5 nou útsprekt yn *soun* en *roun*, wylst eastliker *oo* of *ou* foarkomt, alteast yn *boun*. By *onder* (5, 7, 21, 28, 39, 69, 83), *ont-* (55, 72, 77, 123) en *ongelijk* (79) kin men by de *o* oan ynfloed fan 'e Nederlânske stavering tinke. Mar Gysbert Japiks hie dy *o* yn dizze gefallen ek en dêrom meije wy de mooglikheit net útslute dat Haagsma syn eigen útspraak krekt werjown hat, ek al binne *ûnder*, *ûnt-* en *ûn-* nou de foarmen fan it westen neffens de kaert fan Hof, *Fan on- en ûnminskten*, yn *De Pompebl.* 19, 1948, s. 108-109. Neffens BvdW 171 is *ûnder* noch fierder nei it easten opkrongen as by Hof. By *tjok* (12) en *tjokte* (82) hat Haagsma de foarm fan it westen en suden (Hof 239).

It twalûd *ou*: [ɔu] of [ou] fine wy yn *schouders* (8), *kou-* (14, 108, 110, 112), *jou* (30, 33), *grouwe* (38), *nou* (58), mar *gau(w)* (63, 76) en *Bauke* (132) kinne [au] hawn hawwe. Yn *blou* (33) kin it trijelûd [iou] bidoeld wêze, dat wy ek yn *ljou* (68) fine (Hof 60: om Boalsert hinne en noardliker).

De ô/oa: *aon* (4, 5), *voor* (6), *pooten* (8) en *poaten* (26), *noos-* (17, 22) en *noas* (81), *stroate* (24) en *-straotte* (113), *kaoket* (51), *bedoand* (62), *koad* (76), *haot* (85), *haond* (107), *paonze* (112, 113, 119). Hjir kin men net mei wissens sizze oft de útspraak in lang ienlûd hat (*kaoket*?). Yn de measte gefallen waerd wol in twalûd útsprutsen, lykas nou noch: [ɔ.ə] of [o.ə]. Mar yn *kooker* (9) hie Haagsma grif wol in heallang ienlûd [o].

12. *De saneamde Nijfryske brekking.*

Lykas bikend is mocht de saneamde Nijfryske brekking better aksintwiksel yn de diftong hjitte, mar de namme brekking foar dat forskynsel is nou ienkear sa maklik en sa algemien yn gebrûk yn it Frysk, dat men der graech oan festhâldt ¹. By Haagsma fine wy it forskynsel ek, mar der binne net sa folle foarbylden fan to jaen:

je: *kjetten* (27), *allegjerre* (107), *wjerkoue* (124).

ji: *schjin* (52), *wjirmen* (70), *nêst: wiermen* (66), *stjitten* (106).

oá: *bjorst* (8, 36, 41, 45, 54), *bjastin* (80), *vjorholle* (16), *vjorlief* (110), *kljatsek* (94, 102) en *kjatzek* (99) *nest kloten* (97), *mjantop* (16) *nêst moanen* (25), *mjoat* (59) en *mjat* (79), *njostergotten* (22) en *noastergatten* (17).

uó: *schorrin* (80), *schjor* (82), *schjoard* (84), *schjor* (87).

It is Haagsma net slagge en meitsje yn alle gefallen dúdlik hokker opgeand twalûd as er bidoelde, tominsten net by de *oá* en *uó*, mar by forgeliking fan dy gefallen moatte wy wol oannimme dat er dêr ús [ua] en [uo] bidoeld hat. De stavering mei *j* kin op 'e saneamde mouillearring wize, dy't wy nou ek wol kenne, binammen by bern en yn 'e Wâlden ek wol by âlderen: *bjatsje op 'e bjoeren* (Hof, Pomp. 20, 1949, s. 81 en 103; FoSp., krt 9-10) ².

Dochs sille wy hjir by Haagsma earder in bisykjen hawwe om de opgeande twalûden [ua] en [uo] wer to jaen. De *j* yn *wjorre* (5, 79, 122) foar *wurre*, *wurde* is lykwols min to forklearjen. Moatte wy dêr en yn *bjoeten* faeks oan in bigjin fan in palatale artikulaesje tinke? Sjoch foar *wjorre* ûnder 11 en 7 en foar *bjoeten* ûnder 10. Fierder fine wy fansels gâns gefallen dy't op in Aldfryske aksintwiksel yn 'e diftong wize, lykas yn: *sjen* (3), *-jeften* (14) en *tjok* (12).

13. *Hynzer, fêsk, kôket, achter, bidoarnd.*

Hienzer is de gewoane foarm by Haagsma (1, 2, 32, 34, 49, 56, 66), mar hy skriuwt ek wol *hienser* (6), *hynzer* (70, 133) en *hinzer* (109). Wy hawwe hjir in út *hynsder* ûntstiene foarm mei in nasalearre rutsen lûd. It wie ek de foarm fan Gysbert Japiks, dy't dochs wol it Frysk fan de Skraerder hoeke: fan Boalsert en Wytmarsum praet hawwe sil. Wylst W. Dykstra yn syn *Friesch Wb.* *hynsder* as de normale Fryske foarm biskôge, mei *hynder* en *hynzer* as njonkenfoarmen, is nou *hynder* de normale Fryske foarm wurden. BvdW 124 jowt allinne *hynder*. De *hynsders* en *hynzers* binne útstoarn op dy kaert.

Vlesch- (95, 100) is in opfallende foarm by Haagsma, om't Skraerd by Hof 101 ta it greate *fleis*-gebiet heart. *Flêsk* of *flesk*, ek in foarm fan Gysbert Japiks, komt by Hof allinne boppe Stiens en Dokkum foar as de normale foarm en hjir en dêr ek biwesten Frjentsjer. Hof 100 wiist der wol op dat *flêsk* in ieu earder noch de gewoane foarm wie yn Westergoa en eastliker. De isoglosse roun doe likernôch fan Warkum en Snits nei de noardlike Wâlden.

Kaoket (51) sil wol in lang iepen lûd hawwe [ɔ:] of oars in twalûd [ɔ.ə]. Sjoch hjirfoar ûnder 11 by de *o*-lûden; fan bilang is binammen dat Haagsma net in

1 H.T.J. Miedema, *De Nieuwfriese "breking" en zijn verspreiding*, Taal en Tongval 10, 1958, s. 150.

2 K. Boelens, *Waar mouillieren in het Fries de stijgende tweeklanken?*, Album Edgard Blancquaert, Tongeren 1958, s. 153.

foarm fan *siede*, mar fan *kôkje/koaitsje* brûkte, dat yn it suden fan Fryslân thúsheart (Hof 32). Neffens BvdW 173 is Makkum nou it noardlikste plak mei *kôket*. De isoglosse rint oer Boalsert, Snits en noardlik fan De Gordyk. Skraerd kin net fier fan dy isoglosse lizze en hearde yn Haagsma by it suden hwat dat wurd oanbilanget.

Achter (6, 10, 32, 37, 119) is by Haagsma de gewoane foarm foar *efter*. Neffens Hof 158 fynt men allinne yn in part fan 'e Súdwesthoeke *efter* en bisuden De Jouwer en It Hearrenfean: *echter*.

Bedoand (62) foar *bidoarn* en *haond* (107) foar *hawn* binne foarmen dy't Hof 71 súdlik neamt, om't dêr de *-d* efter sterke participia praeteriti foege wurdt. BvdW hawwe op 11 kaarten de forsprieding fan 11 participia neigien. Foar *sjoen* is dat twa kear dien op 103 en 175. De isoglosse fan *bidoarnd* sil grif wol by dat string fan 11, 12 isoglossen mei *-d*-tafoeging hearre.

Foarm Kaert Fierste forsprieding yn it noarden en easten

<i>sleind</i>	174	Seisb.	Dronr.	Spann.	Tersoal	Drylts	Jouw.	A.haske	S.Nyk	Lemm.
<i>beand</i>	99	Seisb.	Arum	—	Hidaerd	—	Jouw.	—	S.Nyk	Lemm.
<i>lynd</i>	175	Seisb.	Arum	—	Hidaerd	—	Jouw.	—	—	Lemm.
<i>diend</i>	111	Seisb.	Wûns	Spann.	Hidaerd	Drylts	Jouw.	—	S.Nyk	Sleat
<i>fearnd</i>	121	Seisb.	Makk.	—	—	Drylts	Jouw.	—	—	Lemm.
<i>giend</i>	127	(S.Jab.)	Makk.	Litt.	—	Drylts	—	—	S.Nyk	Sleat
<i>sjoend</i>	175	Seisb.	(S.Jab.)	Litt.	Hidaerd	Drylts	Jouw.	—	S.Nyk	Lemm.
<i>sjoend</i>	103	Wûns	(Harns)	Tersoal	Hidaerd	Drylts	—	—	S.Nyk	Lemm.
<i>bleaund</i>	157	Wûns	Arum	Akkrum	Hidaerd	Drylts	Jouw.	—	S.Nyk	Lemm.
<i>hand</i>	96	Wûns	Arum	Litt.	Hidaerd	Drylts	Jouw.	A.haske	S.Nyk	Lemm.
<i>bûnd</i>	5	Wûns	Arum	Litt.	Hidaerd	Drylts	Jouw.	—	S.Nyk	Lemm.
<i>seind</i>	117	Wûns	Arum	Litt.	—	Drylts	Jouw.	—	S.Nyk	Sleat

Dit oersjoch lit sjen dat it gebiet súdlik fan Wûns - Hidaerd - Drylts - De Jouwer - Sint Nyk suver alle gefallen mei de *-d* hat en dat de *-d*-tafoeging dus yn dat gebiet bigoun wêze moat. Neffens de tekst fan Haagsma hearde Skraerd al yn 1849 by dat gebiet. Opmerklik is dat dat forskynsel yn it noarden sels yn 'e dialekten fan It Bildt¹ (alleast yn Sint Jabik) en Harns trochkrongen is. BvdW wize der soms op dat dy *d* yn it noarden by de jongerein foarkomt. Yn Makkum en Drylts wurdt de *d* net efter *gien* foege, mar efter *gûn(g)*. *Fearn(d)* hat frijhwat konkurrinsje fan *faerd* of *fard* en sa brûkt de jongerein yn de Súdwesthoeke mear de analogyfoarm *bieden* as *beand*. *Sjoend* fan kaert 103 waerd brûkt yn de sin: „Ik haw syn knibbel sjoen". Hjiryn komt *sjoend* oer in lytser gebiet foar as yn de sin „It is in ivichheit lyn dat ik dy sjoen haw", dy't brûkt is foar kaert 175. De eastlikste gefallen mei dy *-d*-tafoeging komme neffens ús oersjoch foar yn Akkrum en Aldehaske.

14. Gearfetting.

Alderearst moat ik der op wize dat ik my yn dit koart bistek biheind haw ta in mennich opfallende forskynsels. By myn bisykjen om ta in oersjoch to kommen koe ik Haagsma syn útspraak fansels net mei wissens oanjaen. It oersjoch wol allinne in yndieling jaen as útgongspunt, hwant men soe wiid-

1 H. S. Buwalda, *Over de verba in 't Bildts*, Fryske Stúdzjes oanbean oan prof. dr. J.H. Brouwer, Assen 1960, s. 367, nû. 2, opm.: *daand*, *deend*; *gaand*; *staand*; *siend*.

weidiger op alle bisûnderheden yngean kinne en moatte. Faeks fine oaren dêr oanlieding ta in fierder ûndersyk op groun fan 'e tekst en de oantekeningen. Dochs meije wy al fêststelle dat Haagsma syn brief mear opsmyt as men forwachtsje soe en ek grif mear as Haagsma sels wol tocht hat.

I. Al hat Haagsma rûch wurk levere, dochs fine wy nijsgjirrich fêdokterssidioom yn syn brief, as wy allinne al tinke oan: *vijwer*, *wræsse*, *trudse*, *kouwsjelten*, *swielwatten*, *lief*, *læeg*, *blædden* en *moetze*.

II. Ek syn stavering en wurdfoarmen binne fan bilang. Yn it foarste plak biwize syn dialektfoarmen dat er út 'e greidhoeke komt en út 'e hoeke fan Skraerd. Wy hawwe in stikmennich foarmen foun, dêr't wy de isoglossen min of mear fan kenne troch Hof en BvdW: 6 noardlike, 5, 6 súdlike, 3 westlike en 4 eastlike foarmen.

- Eastlik: 1. *rêch* (Hof 188). De isoglosse rint oer Skraerd.
 2, 3, 4: *on-*, *ont-*, *onder-*, nou mei *û* neffens Hof, Pomp. 19, 108 en BvdW 171.
- Westlik: 5, 6: *heel* en *dele* (Hof 188).
 7. *wurre* (Hof, Pomp. 20, s. 9 en BvdW 39).
- Súdlik: 8. *ik* (adv.) (Hof 155 en BvdW 26: forgelykje 13 hjirûnder).
 9. *-d* efter sterke part. praet. (Hof 71 en 12 kaarten fan BvdW) alle 12 isoglossen rinne binoarden Makkum-Boalsert.
 10. *tsjok* (Hof 239).
 11. *solle* (Hof 121): isoglosse súd fan Boalsert.
 12. *kôket* (Hof 32 en BvdW 173): isoglosse oer Boalsert.
- Noardlik: 13. *ek* (forgelykje *ik*, nr. 8 hjirboppe).
 14. *êch* (Hof 47 en BvdW 160): boppe Ljouwert.
 15. *flêsk* (Hof 101).
 16. *witte* (Hof 52 en BvdW 133): isoglosse súd fan Boalsert.
 17. *bliowe* (Hof 60): isoglosse súd fan Boalsert.
 18. *achter* (Hof 158).

Wy hawwe sadwaende hwat hâldfêst krigen, om't nr. 1 oer Skraerd rint, 8 en 13 in súdlike en in noardlike foarm binne fan itselde wurd en in string isoglossen oer of hwat súdlik of noardlik fan Boalsert rint: 4 isoglossen fan súdlike foarmen: dy fan *hand* en *bidoarnd* (nr. 9), *solle* (nr. 11) en *kôket* (nr. 12) en 2 isoglossen fan noardlike foarmen: *witte* (nr. 16) en *bliowe* (nr. 17). Dat dy foarmen nou allegearre by Skraerd en yn 1849 by Haagsma to finen binne, biwiist dat er it dialekt fan Skraerd skreau. Dat wie fansels ek wol to forwachtsjen, mar dêrom noch net sa maklik to biwizen.

III. Tagelyk biwiist in great tal fan syn foarmen, dy't nou net mear yn Skraerd en yn gâns gefallen sels fier fan Skraerd brûkt wurde, dat guon isoglossen yn in ieu frijhwat forskoud binne: *on-*, *ont-* en *onder* (nr. 2, 3 en 4) binne nou binammen eastlik, *ek* (nr. 13), *êch* (nr. 14) en *flêsk* (nr. 15) noardlik Frysk. De measte wurden, dêr't wy nou in *ea* yn hawwe, hiene by Haagsma in mear *ê*-eftige útspraek: net allinne *each*, mar ek *dea* bygelyks, likegoed as by Gysbert Japiks¹. Sa binne mear oerienkomsten mei de útspraek en wurd-

1 H.T.J. Miedema, *Oer de fokaelsystemen fan Reyner Bogerman en Gysbert Japiks as oergongsstadia tusken Ald- en Nijfrysk*, Fryske Stúdzjes, Assen 1960, s. 158.

foarmen fan Gysbert Japiks oan to wizen: de *ei* fan bygelyks *meitze* waerd noch net as *ai* útsprutsen; *on-*, *ont-*, *onder*; *koeilen*; *hynzer*.

Mar der binne ek genôch forskillen, om't Gysbert yn *roun* en *soun* in *û*-eftich lûd hie en ûnder mear om't er de Nijfryske brekking noch net koe. Tusken Gysbert Japiks en Bauke Broers Haagsma lizze twa ieuwen, tusken Haagsma en ús tiid mear as in ieu. Sa meije wy sizze dat Haagsma syn brief ús in tuskenstadium sjen lit tusken ús Klaeifrysk en dat fan Gysbert Japiks. Dat Haagsma sa hastich en rûch skreaun hat, bitsjut foar de stúdzje fan syn dialekt in foardiel. Wylst de measte teksten dy't yn de earste helte fan 'e foarige ieu printe waerden, biwurke binne neffens de stavering fan Gysbert Japiks, Halbertsma of Iduna ¹, spilet by Haagsma allinne de ynfloed fan 'e Nederlânske stavering in rol. As wy dêr om tinke, jowt syn brief ús dochs mear hâldfêst as wy forwachten.

De Bilt.

H.T.J. Miedema.

1 Y. Poortinga, *De opbou fan de Fryske literatuertael oan it begjin fan de 19de ieu*, Fryske Stúdzjes, Assen 1960, s. 313 en flg.